

UITERSTE WIL VAN PHILIPS VAN MONTMORENCY, GRAVE VAN HORN.

4 JUNIJ 1568.

Bij den arbeid aan het schiften der zoogenaamde Loketkas Holland, kwam mij een bundel stukken in handen, welke gediend hebben in eenen *"eysch van reconventie ende antwoorde in conventie gedaen maeken ende den Hove van Holland overgegeven van wegen Heere Adolff, grave van Nyeunaer, in den naem van Vrou Walburch, gravinne van Nyeunaer ey. in reconventie ende ver. in conventie, op ende jegens zeekeren frivoel ende ongefundeerde eysch in conventie den voorschr. Hove overgegeven van wegen Vrou Eleonora van Montmorency, gravinne ende dougier van Hoochstraeten erffgenaemen van Heer Phls. van Montmorency grave van Horn haer broeder, eyscheresse ende verweester respectieve."* In dien bundel bevond zich eene copie van het testament des graven van Horn, overgelegd als bewijsstuk voor den eisch in reconventie ende antwoorde in conventie van Adolf van Nieuuaer.

Was in den laatsten tijd, vooral bij onze Belgische naburen de aandacht bijzonder op Egmond en Hornes gevestigd, en verkiezen wij Noord-Nederlanders liever te wijzen op mannen van meer doortastende standvastigheid, die in de omwenteling tegen Spanje meer hebben gesticht en uitgevoerd dan zij, de namen van Egmond en Hornes blijven toch ook bij ons nog voortdurende belangstelling wekken.

Na al hetgeen over deze personen reeds is aan den dag gebragt, is het onnoodig hier veel tot opheldering bij te voegen; maar toch zijn er enkele punten in het stuk dat voor ons ligt, die niet onopgemerkt mogen voorbijgaan.

De graaf van Horn wordt ons door iederen schrijver afgeschilderd als een man van een fieren, zelfs trotschen inborst, die tot afdalen ongeneigd, zich weinig wist bemind te maken. Opmerkelijk is de verandering in zijn gemoed, welke deze uiterste wil ons vertoont. Zonder wrok, zonder bitterheid, spreekt hij daarin

de taal van een gebroken hart; alle aardse grootheid is hem nu ontzonken, tusschen hem en den dood is nog maar als ééne schrede.

Met teederheid gedenkt hij aan moeder en gade, hij vraagt vergeving voor hetgeen hij haar mogt hebben misdaan, voor de verwijdering waarin hij van zijne vrouw geleefd heeft; trouwe dienaars worden niet vergeten, zijn bewaarder d'Avila schenkt hij eene gedachtenis, hij bidt dat men met zijne onderdanen, die hij al te hard met schattingen en exactien had bezwaard, wil spreken, „ opdat zy hem gelieven te vertijden oft vergeven. „ De zwarigheid die de Montmorency gemaakt had, om ten hove te verschijnen was één der punten geweest van de beschuldiging tegen hem ingebragt. In de verantwoording en regtvaardiging van Hornes ¹⁾ zegt hij: „ estre fort esbahi, que l'on l'accuse de „ ce qu'il refusoit se trouver à Bruxelles, veu que ledict deffen- „ deur deux ans auparavant avoit déclaré ses nécessitez, et le peu „ de moyens qu'il avoit, povoir sortir hors sa maison, de quoy „ madicte Dame disoit qu'elle advertiroit Sa M. affin qu'il lui „ donnist quelque moyen de continuer en son service, et allant „ le Comte d'Egmont en Espagne lui declaira bien au long ses „ nécessitez affin d'en dire un mot à Sadicte M. Et n'eust passé „ longtamps sceu continuer se trouver à Bruxelles, sans l'ayde et „ assistance de ses subiects de Horn et Vuerdt et aussi les em- „ prunts qu'il faisoit à des seigneurs particuliers, etc. „

Bekend is dus reeds het geldsgebrek waarin de Montmorency, vooral in den laatsten tijd zijns levens verkeerde, een geldsgebrek dat zoo groot was dat het hem noodzaakte zijn secretaris Alonso de la Loo naar Spanje te zenden met brieven, waarin hij verklaarde dat zijne zaken waren: „ au pire terme du monde et ne „ soit que Sa Majesté ne l'assiste ne sçait comme se pouvoir „ maintenir. „

Belangrijk over deze aangelegenheid is de instructie door Hornes aan de la Loo gegeven ²⁾. Reeds toen Philips uit de Nederlanden naar Spanje vertrok, wenschte Hornes tot herstel zijner zaken hier te blijven. De Koning drong echter zoozeer bij hem aan en hield hem zoo schoone beloften voor, dat hij zich niet langer kon onthouden van aan de wenschen des Konings te gehoorzamen. Nu

1) Deduction de l'innocence de messir Ph. de Montmorency, imprimé au mois d'Avril, anno MDLXXIX.

2) Deze instructie berust te Brussel in de Archives de l'Etat. De uittreksels, welke de heer Bakhuizen van den Brink daarvan maakte, had hij de goedheid mij mede te deelen.

zou hem een pensioen en het superintendantschap over de zaken der Nederlanden worden opgedragen. Doch het Stadhouderschap van Gelderland moest hij verlaten en deze waardigheid werd weldra buiten zijn weten en zijns ondanks aan den Graaf van Meghen toevertrouwd.

In Spanje aangekomen, werd het echter aan Hornes spoedig duidelijk, dat de wensch des Konings van hem bij zich te hebben, alleen voortkwam uit argwaan en uit de begeerte van hem uit de Nederlanden te verwijderen. Hij werd dan ook buiten alle zaken gehouden en het superintendantschap was niets meer dan een titel. Gekrenkt door het gevoel van gekwetste eigenliefde en door de overtuiging van te zijn misleid, verzocht hij naar de Nederlanden terug te keeren. Schijnbaar met volkomen toestemming des Konings verliet hij nu Spanje; doch zoodra had hij de grenzen van dat land niet overschreden of de betaling van zijn pensioen werd gestaakt, op grond eener bepaling van den giftbrief, welke op slinksche wijze daarin was gelascht.

Van zijn Stadhoudersambt verstoken, en van zijn pensioen beroofd, vond hij zich gedoken in schulden, waarvan een groot deel in en voor de dienst des Konings door hem was aangegaan. Zoo had hij aan het muitend garnizoen van Atrecht 30,000 escudi de oro betaald, die hem niet dan in andere specie en met groot verlies waren teruggegeven.

Maar behalve dat, had hij nog te lijden van de kwade trouw der staatsdienaren van Philips. In een oogenblik van spanning had hij uit eigen middelen de soldij voorgeschoten aan Duitsche ruiterbenden, die in 's Konings dienst stonden. Terwijl hij in Spanje was, werd hij aangesproken over de gelden, die hij zelf daarvoor had opgenomen, en eenige zijner vasallen uit Weerdt werden daarvoor te Keulen aangehouden. Om deze te lossen had zijne moeder, Anna van Egmond, zich de schuld aangetrokken, en de kwijtingsbrieven naar Spanje gezonden, om daarop betaling te verkrijgen. De dienaren des Konings schaanden zich nu niet de teruggave der penningen te weigeren, op grond dat Hornes die niet meer eischen kon, nu hij zijne bewijzen uit handen had gegeven.

De „verkwistingen en onnuttelicke uitgaven“, waaraan Hornes in zijn testament zijn geldsgebrek toeschrijft, hij had ze dus gespild in de dienst des Konings. Met moeite had hij in Spanje het hoofd geboden aan de hooge eischen eener Castiljaansche hofhouding, aan de buitensporige kosten, welke feesten als die van St. Andreas, te Toledo gevierd, na zich sleepten. Vertrouwende

op zijn souverein had hij voor dien geld uitgeschoten en op het einde viel hem niets dan ondank en misleiding ten deel.

Wekt de toon van zijn testament en de teedere zorg voor zoo velen daarin uitgedrukt, de sympathie voor Hornes, te meer afkeer gevoelt men van zijne echtgenoot Walburge van Nicunaer, als men zich te binnen brengt, hoe zij korten tijd na den geweldigen dood van haar gemaal, tot een tweede huwelijk kon overgaan. En als of er niet genoeg in dit document voorkwam, dat pijnlijke indrukken te weeg brengt; Montigny stelt hij in tot erfgenaam en executeur van zijn uitersten wil, Montigny zijn broeder die op dat oogenblik in Spanje toefde, en daar eerlang den dood zou vinden op bevel van denzelfden dwingeland, die zijn broeder Hornes deed om het leven brengen.

Het was tot hertoe onzeker of de Montmorency als goed Katholyk gestorven was. Zijn testament, maar vooral de codicil daarbij maakt een einde aan die twijfeling.

De Graaf van Horn heeft volgens het stuk dat wij in handen hebben als Katholyk het schavot beklommen. Maar op welk eene wijze? In den aanhef van zijn testament, gemaakt voor d'Avila en de Vricse, roept hij Maria en de Heiligen aan. Na het sluiten van zijn uitersten wil volgt eene codicil, waarin hij Misse en goede werken als heilmiddelen zijner ziel erkent, en zich als geheel tot het Katholicisme teruggekeerd vertoont.

Er is door die codicil bij mij eene verdenking gerezen, welke ik moeilijk van mij kan afwerpen. Opmerkelijk toch is het vooreerst, dat die codicil zoo kort na het testament is ter nedergesteld, verder, dat drie nieuwe getuigen daarbij optreden, eindelijk, dat de codicil blijkbaar door den pastoor de Vroede is opgesteld en alleen ter teekening aan Horn schijnt te zijn aangeboden.

Uit de koude letter is het moeilijk op te maken, wat er tusschen het schrijven van het testament en van de codicil is voorgevallen, maar er is, naar het mij voorkomt, grond om te gissen, dat de veege Hornes in den avond van den 4den of in den nacht van den 4den op den 5den nog aan zedelijken dwang is blootgesteld geweest en dat men hem in het aangezicht van den dood het geweten heeft verkracht. Waarom die bijvoeging? Waarom die nieuwe getuigen, waarvan één waarschijnlijk een pater uit het gevolg van Toledo? Is het ook omdat men ontvreden was, met de algemeene bewoordingen, omtrent Maria en de Heiligen gebezigd? Horn kon Maria en de Heiligen vereeren, zonder nog daarom een regtgeloovig Katholyk te zijn. Is het

ook, dat men meer van hem verlangde; de erkenning van twee hoofdpunten der Katholyke kerkleer: de ierstukken van de Heilige Misse en van de goede werken?

Wat er van zij, hetzij dan vrijwillig, hetzij om in gewijde aarde te rusten, hetzij zedelijk gedwongen, voor Antonio de Toledo, voor Lumbrades, voor den pastoor de Vroede, heeft Horn het Katholicisme beleden.

Ééne vernedering schijnt men hem gespaard te hebben. Het vragen van vergiffenis aan den Koning ontbreekt. Men heeft van den fieren edelman geene bede om vergiffenis geëischt voor schuld dien hij niet beleden had.

J. K. J. DE JONGE.

COPIE.

Int jaer ons Heeren duysent vijffhondert achtenzestig den vierden der maendt van Junio. Heeft Heer Phlps van Montmorency, Grave van Hornes zijnen vuyttersten wille verclaert in deser manieren *Inden Eersten*, zoo offert hy den almogenden goeden God, der maget Marie en allen heyligen zijne ziele, zoo wanneer zy vuyt den lichaem zal gescheyden zijn, Ende zijn lichaem der Heiliger Sepulturen, ter plaetsen daert den Ma' van den Coninck zal concederen oft daert zijne vrunden ende maghen zullen moghen obtineren oft vercrijghen.

Ende voor zoe veel het aengaet zijne tijdelicke goeden, hoedanich die moghen zijn, Inden eersten zoo bidt hy zijnder moeder ¹⁾ dat zy heur in alles wil te vreden stellen ende conformeren heur metten wille des Heeren ende des Coninck, heur ernstelick biddende, dat zy hem wil vergeven oft hyse in eenige zaecken mocht hebben geoffenseert ende tegens heur misdaen, ter cause dat hy zijne goeden onnuttelick heeft verdaen, Bidt daerenboven dat zy metten onderdanen wil spreken, dat zy hem gelieven te vertijden oft vergeven van dat hy henluyden tot eenige tijden te zeer hart is geweest in scattingen oft exactien Ende dat hy die all verteert heeft buyten Landts ten tijde hy geweest is in dienste van de Co: Ma'.

Bidt oock ernstelicken zijnder huysvrouwen oft hy haer eenichsins mocht hebben misdaen dat zy 't hem van harten wil vergeven, ende besunder dat hy zoo langhen tijt van heur absent is geweest, zulcx dat hy hem neffens haer nyet en heeft moghen bruycken als d'officie van den echten stact is heysschende. Nyet-

1) Anna van Egmond.

tegenstaende dien nochtans zy haer altijts eerlicken heeft gedragen. Doer welcke oorsaecke en beneficio hy hem zelven bekendt verobligeert, heur te hebben in zijnder memorien byden almogenden goeden God, Ende bid dat zy wil doen alles dat wel geraden zal zijn, ende dat zy daerinne wil volghen den Raedt van heure vrienden en besunder van heuren broeder

Hy danckt oock zeer den vrienden en broeder van zijnder huysvrouwen vande goede gunste ende affectie, die zy tot hem hebben gehadt ende hoewel hy zoo vele van henlieden hulpe oft assistentie nyet en heeft geuseert, neemt nochtans henlieden goeden wille, die zy tot hemwaerts hebben gehadt voer het werck oft de daet selfs.

Bid oock zijnder moeder ende zijn erfgenamen, dat zy bestellen dat zijnder huysvrouwe worde gegeven tgene by hijlicxe vorderden is beloeft oft oock naederhandt gegeven, hoedanich die zijn, want hy heeft die hijlicxe ghifte naar die hijlicxe voerwarden vermercdert. Begeert oock dat zy voor haer zal behouden alle de cleederen ende twelck behoort tot ornamenten oft verchieringe des lichaems, ende dat zy vuytten huysraet zal nemen tgene heur gelieft, ende dat zy zal hebben alle de tapisserien laetstmael vereregen van Pannemaecker, ende dit all tsamen begeert hy zijnder huysvrouwen vry te laeten volgen, zulcx dat zy nyet gehalten en zy tot betalyngen van eenige schulden.

Begeert oock dat zijn moeder ende zijn erfgenamen den Grave van Nucnar willen ontlasten van de borchtucht daer met hy hem heeft verbonden voor hem testateur, zulx dat hy daer gheen schade van en krijghe.

Hy institueert zijn universeel erfgenaem in allen de resterende zijne goeden, den heeren van Montigny zijnen broeder, dewelcken hy van harten bidt hem te willen vergeven dat hy zijne goden, dieweleke hy van zijne voorouders heeft ontfanghen, alzo heeft gedissipeert, hem oock biddende, waerinne hy hem eenichsins mocht hebben misdaen, dat hy hem tzelve wil vergeven, ende dat hy hem wil gedachtich wesen nae zijn doot in zijne gebeden, gelijk hy oock zijnder zal gedachtig wesen.

Begeert oock dat men zijnen Barbier, want hij hem trouwelick gedient heeft, zal munereren oft tellen de somme van drye hondert ducaten oft zess hondert guldens, ende dat zy zijnder zullen zorge dragen, ende hem houden in dienste indyen zij hem behoeflich zijn, gelijk hy hem testateur trouwelicken heeft gedient,

Item begeert dat men Baptisten den bottellier zal munereren oft tellen drye hondert guldenen, begeert oock dat zijne erfgena-

men hem in dienste houden, indyen zy hem behoeflich zijn want hy trouwelicken heeft gedient.

Zoe veel het aengaet die andere zijne dienaers begeert dat zy van zijnder huysvrouwe ende erfgenamen getracterd worden naer haer verdiensten, want hy en mach alsnu zoe besondere ende singulierlicken op alles nyet geoccupeert wesen, Ende indyen hy met gemack oft gevoechlick tzelve hadde moghen doen, hij zoude geaerbeyt hebben dat hy een iegelijk hadden moghen verzien naer heure trouwe diensten, die zy hem tot noch toe hadden gedaen.

Bidt oock Heeren Anthonis d'Avila, dat hy wil ontfangen nyet zoo zeer voer een ghifte als voer een memorie een zeker horologie, 'twelck hy by hem heeft gehadt binnen Gendt.

Hy bidt oock zijnen erfgenamen dat zy willen procureren dat Zijne creditoren moghen worden betaelt, onder den welcken zijn enige Spaensche Capiteinen ende soldaten, den welcken hy schullich is tot omtrent de vijftich Ducaten meer oft min, als hetzelve zal blycken vuyt zekeren boeck denwelcken Anthonis d'Avila by hem heeft, gescreven met de eygen handt van hem testateur.

Dit ghene dat boven gescreven is, heeft de voorschreven testateur begeert ter executien gestelt te worden, Behoudelicken dyen dat hy altijt noch wat mach adderen oft diminueren. Dit is gedaen ter presentie van den getuygen, heeren Johannis Vrieze ende Anthonis d'Avila, aldus onderteekend

P. de Montmorency.

Ende onder die signature was gescreven met de eygen handt van den testateur, deze naevolgende woorden,

J'entens et prie Madame ma Mère, mon frère et mes héritiers vouloir satisfaire ceste mienne dernière volonté, lesquels entens estre exécuteurs de ceste mienne dernière volonté.

Buyten op de ploye van het testament stondt gescreven deze naevolgende woorden, getranslateert vuytten Lattijnc, Dit testament gesloten zal geleverd worden, my vrouwe die Gravinne van Horn oft den Heere van Montmorency, ende andere erfgenamen des Graven van Horn.

CODICIL.

Naedemael In het besloten ende het bezegelde testament metten zegel van den testateur, dezelve testateur heeft gereserveert de macht te vermeerdereu ende verminderen, Daeromme zoo ist dat hy begeert in maniere van codicille naedyen hy nu begeert zijne ziele wel versien te zijne, wel wetende dat zijne ziele nae

zijn doot oock mach geholpen worden mettet sacrificie vander missen ende aelmoessen, dat men het clooster van de Minnebroeders gelegen inde stadt Weert zal gheven hondert Rinsguldenen, Ende dat opdat zy voer zijne ziele zouden bidden, ende sacrificien offeren, Item dat men zal gheven den aerinen binnen Weerdt hondert croonen oft twee hondert guldenen, Item hij begeert noch datmen den minnebroeders der stadt van Bruessel gheve vijftich Rinsguldenen, ende zoe vele den predicaeren ende carmeliten, den armen van deser stadt hondert Rinsguldenen, ende die all tsamen vuyt te reycken ende distribueren by my Gislus de vroede, Pastoer vander Cappellen, Bidt oock de voorscreven testateur dat dit al tsamen van stonden aen zal worden betaelt, ende dat doerdyen dattet van stonden aen zijnder ziele zoude te stade commen.

Bidt oock der voorscreven testateur dat zijne erfgenamen eenige fundatie maecken, die hem testateur ende zijnen erfgenamen mochte te stade commen. Gedaen ten zelven daghe, In presentie van Heeren Anthonis de Toledo ¹⁾ ende Alonso de Lumbrades ende my Pastoer onder gescreven.

In confirmatie van den welcken de voorscreven Heer Testateur dit heeft ondergescreven.

Onder stont gescreven

P. de Montmorency.

Ende noch:

Verum est. Gislus de Vroede.

deel 1 1687

1) Het is mij nog niet duidelijk gebleken in welke betrekking deze Antonio de Toledo stond tot Ferdinand Alvarez. Het is niet waarschijnlijk dat hij de kleinzoon van Alva geweest is, want dan moet hij in 1568 zeer jong geweest zijn, of in buitengewoon hoogen ouderdom zijn gestorven, daar die Antonio eerst in 1639 overleed. Dat de getuige een zoon van een jongeren broeder van Alva is geweest, is ook niet waarschijnlijk, daar slechts in enkele genealogien van de Toledo's van een jongeren broeder van Ferdinand Alvarez melding wordt gemaakt, terwijl andere van dien broeder zelfs niet spreken. Het meest verklaarbaar is, dat deze Antonio een pater was uit het gevolg van Toledo. Zijn titel van Don doet dit ook veronderstellen.